

Investigation and analysis of the plot element in the novel " Al-Waba " by Hani Al-Raheb

Shahram Ghazizadeh * ١, Yahya Maroof ٢, Tooraj Zeynivand ٣

Received: 30/09/2022
Accepted: 24/12/2022

* Corresponding Author's E-mail:
ghazi.shahram@yahoo.com

Abstract

The plot element is one of the most important story elements that creates an organic relationship between different parts of the story. Classic works of fiction have a Master Plots, but modern and post-modern literature stories mostly have thin, incoherent, and minimalistic, so-called Subplots. In this article, the novel Al-Waba by the prominent Syrian writer Hani Al-Raheb is discussed from the point of view of plot's fictional element. According to plot's point of view, its author has followed the classical story-writing tradition or has pursued a modern and postmodern approach. Does it tend to be Subplots or Anti Plots? This research is done with a descriptive analytical method. The purpose of this article is to determine whether Hani Al-Raheb in Al-Waba's novel From the point of view of plot is traditional or modern and postmodern. The necessity of the research is that despite the many functions and the influence of the pirang

1 PhD student of Arabic Language and literature, Faculty of literature and Humanities, Razi University, Kermanshah.

[http:// orcid.org/0009-8763-3153](http://orcid.org/0009-8763-3153)

2 Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran.

[http:// orcid.org/0000-0003-4729-4547](http://orcid.org/0000-0003-4729-4547)

3 Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran.

[http:// orcid.org/0000-0003-0705-9761](http://orcid.org/0000-0003-0705-9761)

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

element in the structure of Al-Waba's novel, its investigation has been neglected in the said novel. The results of the research indicate that avoiding conventional plotting, descending plotting, multiple heroes, open ending, and non-linear narrative are some of the characteristics of plotting in Al-Waba's novel, which indicates that the novel, from the point of view of plotting, has a non-classical pattern and It is modern, which ultimately fits more with the Subplots.

Key words: Arabic novel, Al-Waba, Hani Al-Raheb, classic plot, modern plot.

1. Introduction

The novel Al-Waba by Hani Al-Raheb, a prominent Syrian writer, is a famous novel in the Arab world, and it is known beyond the borders of the Arab world in the literary circles of the novel. This novel has many literary components that make it of high literary quality. In this essay, this novel is discussed from the perspective of plot. In this article, by examining the types of plot in Al-Waba's novel, it has been tried to analyze the factors, causes and effects of the phenomena and their reasoning network.

Research Question(s)

In this article, we are looking for answers to these two questions: What are the characteristics of the novel of Al-Waba? What pattern do these characteristics of plot follow?

Our hypothesis is that mainly the plot features of Al-Waba's novel are more compatible with classical novels than with modern and postmodern novels.

2. Literature Review

Al-Waba's novel is the story of several families from the Al-Sandian clan over a period of about a hundred years. Two brothers named Ibrahim and Abd Al-Jawad, who are the children of a man named Sheikh Al-Sandian, are at the head of this family, and each of them has a wife and children. This novel tells the story of each member of

this family and their fate and extends it to the fate of the Syrian people. Despite the many researches conducted in the field of fiction works of Hani al-Raheb, no research has been done on the plot of Al-Waba's novel, which is one of the most important story elements of this novel; Therefore, in the current research, this research gap is tried to be compensated as much as possible.

3. Methodology

This research is done with a descriptive analytical method. The purpose of this article is to determine whether Hani Al-Raheb in Al-Waba's novel is traditional or modern and postmodern. The necessity of the research is that despite the many functions and the influence of the plot element in the structure of the Al-Waba novel, its investigation has been neglected in the mentioned novel. The importance and necessity of the research is that it seeks to conduct a research on the plot of the Al-Waba novel, which despite its many functions And its effectiveness has not been discussed.

4. Results

The main characteristics of the plot element in the novel " Al-Waba " can be divided into four main cases. The first case is the author's attempt to create an unconventional plot in the novel. This means that the behaviors or actions of many characters do not follow a conventional pattern, and in this way, the author has sometimes used the method of character defamiliarization so that he can more easily understand the character's actions or unconventional motives. to convey the characters' actions to the reader. Hani Al-Raheb has a special view on the Descending Plot and several of his main characters have a fate that can be adapted and examined with the Descending Plot; This means that throughout the novel, the character's social or emotional decline is discussed. Among these characters are Abbasi al-Khayyat, Maryam al-Khadir and Ismail al-Sandian, which in a way tells the number of heroes in Al-Waba's novel. Another noteworthy feature of the novel is the "open ending" of the novel. This feature can

be an introduction to the continuation of the plot of the novel in the mind of the reader, which leads to the participation of the reader in the process of plotting in the novel. Although this approach was rare in the classical era and the classic writer was a versatile novel, but with this approach in plotting, the reader leaves the state of being a mere consumer and becomes an active element in the novel. One of the other characteristics of the narration of Al-Waba's novel is the non-linearity of the narrative trajectory of Al-Waba's novel. In many cases throughout the novel, the author moves the events back and forth with the time-lapse technique in order to give coherence to the nested and episodic stories that sometimes turn into a confusing mess; That is, the author seeks to create order in the narrative from the chaos of the narrative. If this case does not represent a postmodern approach, it represents a kind of non-classical approach in narration and plotting.

References

- Ahmad Nateghi, Maryam (2016) A Study and Comparison of Narrative in the Novels of Salouch Vacancy and Neighbors Based on Gerard Genette Theory, M.Sc. Thesis, University of Mazandaran, Faculty of Humanities and Social Sciences.
- Forrester, Edgar Morgan (2012) Aspects of the Novel, translated by Ebrahim Younesi, sixth edition, Tehran: Negah Publishing Institute.
- Ghasemipoor and Mahoud Rezaei Dasht-e Arjaneh (2010) "Formalist Analysis of Plot in Contemporary Persian Short Stories", *Literary Studies*, pp. 61-83.
- Makarik, Irma Rima (2011), Encyclopedia of Contemporary Literary Theory, translated by Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi, fourth edition, Tehran, Aghah.
- Raymond Kenan, Shlomit (2008) Narrative: Contemporary Poetry, translated by Abolfazl Hori, first edition, Tehran: Niloufar.
- Siyawshi, Saberah and Faeqa Sadat Fashmi (1396) "The Thief and the Dogs; A study in plot analysis", *Studies of Contemporary Literature*, 36, pp 81-107.

دوفصلنامه روایت‌شناسی

سال ۸، شماره ۱۵، بهار و تابستان ۱۴۰۳، صص ۳۳۷-۳۶۹

مقاله پژوهشی

بررسی و تحلیل عنصر پی‌رنگ در رمان الوباء اثر هانی الراهب

شهرام قاضی‌زاده^{۱*}، یحیی معروف^۲، تورج زینی‌وند^۳

(دریافت: ۱۴۰۱/۷/۸ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۳)

چکیده

عنصر پی‌رنگ یکی از مهم‌ترین عناصر داستانی است که رابطه ارگانیک میان بخش‌های مختلف داستان ایجاد می‌کند. آثار داستانی کلاسیک، شاه‌پی‌رنگ دارند، اما داستان ادبیات مدرن و پسامدرن عمدتاً پی‌رنگی نحیف، نامنسجم و کمینه‌گرا و اصطلاحاً خرده‌پی‌رنگ دارد. در این مقاله، رمان الوباء اثر هانی الراهب نویسنده برجسته سوری از منظر عنصر داستانی پی‌رنگ مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد که نویسنده آن از دیدگاه پی‌رنگی از سنت داستان‌نویسی کلاسیک پیروی کرده است یا رویکردی مدرن و پسامدرن در پی گرفته است که به خرده‌پی‌رنگ یا ضد پی‌رنگ گرایش دارد؟ انجام این پژوهش با روشی توصیفی - تحلیلی صورت می‌گیرد. هدف این مقاله مشخص کردن این است که هانی الراهب در رمان الوباء از

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول).

*ghazi.shahram@yahoo.com

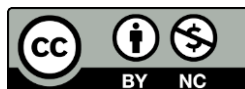
[http:// orcid.org/0009-0009-8763-3153](http://orcid.org/0009-0009-8763-3153)

۲. استاد زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

[http:// orcid.org/0000-0003-4729-4547](http://orcid.org/0000-0003-4729-4547)

۳. استاد زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

[http:// orcid.org/0000-0003-0705-9761](http://orcid.org/0000-0003-0705-9761)

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

منظر پی‌رنگی سنت‌گر، مدرن یا پسامدرن است. ضرورت تحقیق در این است که با وجود کارکردهای زیاد و اثرگذاری عنصر پی‌رنگ در ساختار *رمان الوباء*، بررسی آن در *رمان مذکور* مغفول مانده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که گریز از پی‌رنگ‌سازی متعارف، پی‌رنگ نزولی، تعدد قهرمان، پایان باز و روایت نامنسجم و غیرخطی از ویژگی‌های پی‌رنگ *رمان الوباء* است که بیانگر این موضوع است که *رمان* از منظر پی‌رنگی، دارای الگویی غیرکلاسیک و مدرن است که در نهایت با خرده‌پی‌رنگ تناسب بیشتری دارد.

واژه‌های کلیدی: *رمان عربی، الوباء، هانی الراهب، پی‌رنگ کلاسیک، پی‌رنگ مدرن.*

۱. مقدمه

رمان الوباء اثر هانی الراهب نویسنده برجسته سوری رمانی مشهور در جهان عرب است و فراتر از مرزهای جهان عرب نیز در محافل ادبی رمانی شناخته شده است. این رمان مؤلفه‌های ادبی فراوانی دارد که آن را در کیفیت بالای ادبی می‌نشانند. یکی از این مؤلفه‌ها پی‌رنگ و شبکه استدلالی حوادث آن است. در این جستار، این رمان از منظر پی‌رنگ مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. نگاه نویسندگان مقاله به پی‌رنگ^۱، مفهوم متعارف آن در دیدگاه سنتی و مدرن است. پی‌رنگ کلاسیک^۲ را شاه پی‌رنگ^۳ گویند و پی‌رنگ‌های ضد کلاسیک در قالب خرده‌پی‌رنگ^۴ و ضد پی‌رنگ^۵ جلوه‌گر می‌شود. بنابراین تحلیل پی‌رنگ در این جستار با اساس تعریف فرمالیستی پی‌رنگ صورت نمی‌گیرد. پی‌رنگ در گفتمان فرمالیستی با مفهوم آشنایی‌زدایی^۶ پیوند دارد. آنچه در پی‌رنگ اهمیت دارد پیچ و خم‌هایی است که حس مخاطب را به خواندن ادامه داستان برمی‌انگیزد. پی‌رنگ با خلاصه داستان فرق دارد. نویسنده در خلاصه داستان گاهی مجبور است علت رخداد برخی حوادث را حذف کند، در حالی که قالب پی‌رنگ براساس وجود علت و معلول پدیده‌ها استوار است و شبکه استدلالی حوادث رمان را

تشکیل می‌دهد. در پی‌رنگ شیرازه و طرح اصلی داستان پابرجاست و تغییری نمی‌کند؛ لذا علل و عواملی که داستان براساس آن شکل گرفته است تغییری نمی‌کند. بدین سبب است که صاحب‌نظران آن را شالوده، بنیان و نقشه اصلی یک داستان معرفی کرده‌اند. روش اصلی انجام پژوهش در این مقاله، استفاده از پژوهش‌های صورت‌گرفته، به‌خصوص در بخش مفاهیم نظری است. این پژوهش‌ها، شامل کتاب‌ها، مقاله‌ها و رساله‌هایی به زبان فارسی و عربی است. به عبارت دیگر، روش تحقیق این مقاله، کتابخانه‌ای و با رویکردی توصیفی - تحلیلی است.

در این جستار در پی پاسخ به این دو پرسش هستیم که پی‌رنگ رمان الوباء چه ویژگی‌هایی دارد؟ این ویژگی‌های پی‌رنگی از چه الگویی پیروی می‌کند؟ فرضیه ما این است که عمدتاً ویژگی‌های رمان الوباء از نظر پی‌رنگ با رمان کلاسیک تناسب بیشتری دارد تا رمان مدرن و پسا‌مدرن.

اهمیت و ضرورت تحقیق در این است که در پی انجام پژوهشی درباره پی‌رنگ رمان الوباء است که با وجود کارکردهای زیاد و اثرگذاری آن مورد بحث قرار نگرفته است.

۱-۱. خلاصه رمان الوباء

رمان الوباء قصه چندین خانواده از طایفه السندیان در یک بازه زمانی حدوداً صد ساله است. دو برادر به نام ابراهیم و عبد الجواد که فرزندان مردی به نام شیخ السندیان بزرگ هستند، در رأس این خانواده قرار دارند و هر یک همسر و فرزندان دارند. ابراهیم دختران فراوانی دارد و پس از نذر و نیاز بسیار پسری برایش به دنیا می‌آید که نامش را اسماعیل می‌گذارند و به میمنت این تولد، یک هفته برای مردم روستای الشیر سور و سات و جشن‌هایی در حد عروسی برگزار می‌کند. عبد الجواد نیز چند پسر به

نام‌های احمد سلیم، عبسی، کنعان، شداد و ایوب و یک دختر به‌نام خوله دارد. این رمان هم‌زمان و به تدریج قصه هر یک از این شخصیت‌ها را از کودکی تا میان‌سالی دنبال می‌کند. در لابه‌لای دنبال کردن قصه این شخصیت‌ها، قصه حسن الغفری ارباب روستای الشیر و به‌خصوص همسرش مریم خضیر دنبال می‌شود. قصه زندگی سایر شخصیت‌های رمان نیز یک‌به‌یک پی گرفته می‌شود. ایوب فرزند شیخ عبدالجواد و مشغول کار کشاورزی بر روی زمین‌های پدرش است، اما در جوانی بر اثر بیماری ناشناسی می‌میرد. برادر بزرگ او یعنی عبسی، وارد دانشگاه افسری می‌شود. او گرایش‌های مارکسیستی دارد و دغدغه‌های سیاسی فراوانی دارد مانند آزادی فلسطین و وحدت عربی و عبسی با فدوی که دختری هم‌فکر و هم‌مسلك اوست ازدواج می‌کند. او در نیروی ارتش، با پیوستن به نیروهای انقلابی سوریه مراتب پیشرفت را طی می‌کند و به مدارج بالای نظامی می‌رسد و از طریق این جایگاه بالای نظامی، ثروت زیادی به هم می‌زند و به سرمایه‌دار بانفوذی تبدیل می‌شود. برادر میانی او کنعان نام دارد. کنعان در عفوان جوانی به نیروهای آزادی‌بخش فلسطینی می‌پیوندد و سال‌ها مفقودالثر می‌شود تا جایی که شایعه مرگ او همه جا می‌پیچد. حتی خانواده او نیز مرگ او در مبارزات ضداسرائیلی را حتمی می‌دانند. شداد، دیگر برادر خانواده نیز شخصیتی منتقد است. او زود تحصیل را کنار می‌گذارد و در اسکله، منصب حسابداری را بر عهده می‌گیرد. او منصبی حساس در اسکله دارد، به طوری که می‌تواند با کسب رشوه ثروتی به هم بزند، اما تا جای ممکن از رشوه گرفتن پرهیز می‌کند. او با زهره دختر حسن الغفری و مریم خضیر ازدواج می‌کند. انتقادهای سیاسی او که هر بار نیز لو داده می‌شود باعث دستگیری‌های پی در پی او می‌شود و آنجا تحت بازجویی قرار می‌گیرد، اما هر بار برادرش عبسی، واسطه می‌شود تا او را آزاد کند. اما بار آخری که

بازداشت می‌شود، فرار می‌کند و آواره کوی و برزن می‌شود و در آوارگی، اوضاع بغرنجی را از سر می‌گذراند تا اینکه از این وضع خسته می‌شود و تصمیم می‌گیرد به خانه‌اش سر بزند، اما تیر می‌خورد و کشته می‌شود. پس از مرگ او زهره به همراه دو پسر و دخترش راهی مقصدی نامعلوم می‌شود.

تنها خواهر خانواده، خوله نیز در کودکی دختری پر شر و شور بوده است. وقتی به سن ازدواج می‌رسد او را برای پسری به نام یونس نامزد می‌کنند. اما خوله با این ازدواج مخالف است و از خدا می‌خواهد او را نجات دهد. او پس از بازگشت به خانه می‌فهمد نامزدش یونس در پی یک اتفاق مرده است و خوله خود را مقصر مرگ او می‌داند و گرفتار عذاب وجدان می‌شود. پس از مدتی، شکیب‌الغفری که در شهربانی کار می‌کند عاشق او می‌شود و پس از گذشت ماجراهای فراوان، با هم ازدواج می‌کنند. این دو پسری به نام حیان به دنیا می‌آورند. حیان، از ناحیه پا معلول است. شکیب، به تدریج وارد مناسبات غیراخلاقی با زنان و فساد و رشوه‌گیری می‌شود و خوله که پیش از این ماجراها از طریق خیاطی، به خانواده کمک اقتصادی می‌کند، در غیاب او، مجبور می‌شود بار زندگی را به تنهایی و با خیاطی به دوش بکشد. حتی شکیب کارش به جایی می‌کشد که از او پول می‌گیرد. رابطه خوله و شکیب سرد می‌شود تا اینکه کارشان به جدایی می‌کشد. در غیاب پدر، حیان جوانی درس‌خوان می‌شود که فعالیت‌های سیاسی نیز می‌کند. پس از مرگ شداد و تیره شدن روابط عیسی با همسر و دخترانش محبوبیت او در میان خانواده کم می‌شود و در این نقطه رمان به پایان می‌رسد. این رمان اجتماعی، تاریخی داستان و حوادث زندگی این شخصیت‌ها را در دوره‌های مختلف ذکر می‌کند و حوادثی را که به خاطر دوری از هویت و سنت‌های پدرانشان بر آن‌ها

گذشته است بازگو می‌کند. نویسنده در این رمان سرنوشت و تاریخ خاندان آل السنیدیان را دریچه‌ای به زندگی تمام مردم سوریه می‌داند.

۲. پیشینه تحقیق

در باب رمان *الوباء* و دیگر آثار هانی الراهب پژوهش‌هایی صورت گرفته است که به بارزترین آن‌ها اشاره می‌شود.

ا) «تجربة هاني الراهب الروائية: دراسة في الرؤية والتشكيل» (۲۰۰۵)، نوشته نوال أحمد إسماعيل، رساله دکتری در دانشگاه یرموک اردن که نویسنده در آن تمرکز خود را بر بررسی اسلوب و مضمون رمان‌های هانی الراهب معطوف ساخته است.

ب) «جماليات المكان في روايات هاني الراهب» (۲۰۰۵) نوشته فاديا أحمد السقا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه البعث سوریه، که در آن نویسنده به زیبایی‌شناسی عنصر داستانی مکان پرداخته است.

ج) «التشكيل السردی في رواية ألف ليلة وليلتان: هاني الراهب» (۲۰۰۷) نوشته جبرائيل جرجی عبدوکه، منتشر شده در «جامعه البعث». نویسنده این پژوهش نیز تمرکز خود را معطوف بر عنصر روایت در رمان *ألف ليلة وليلتان* ساخته است

د) «بررسی نمود نیهیلیسم در رمان "شکست‌خوردگان" هانی الراهب» (۱۳۹۴) نوشته احمدرضا حیدریان شهری و منیره زیبایی. منتشر شده در فصلنامه لسان مبین (پژوهش ادب عرب)، پیاپی ۲۱. نویسنده در این رمان موضوع نیهیلیسم را در رمان شکست‌خوردگان مورد بحث و بررسی قرار داده است.

ه) «بررسی تکنیک‌های روایی در رمان‌های هانی الراهب» (۱۳۹۵) رساله دکتری، نوشته محبوبه محمدی محمدآبادی، دانشگاه خوارزمی. این پژوهش در صدد آن بوده

است که به بررسی تکنیک‌هایی که هانی الراهب (۱۹۳۹-۲۰۰۰) در ارائه متن روایی‌اش به‌کار گرفته است، پردازد.

و) «جدلية الفن والسياسة في الخطاب الروائي لدي هاني الراهب» (۲۰۱۴) نوشته دیالا حلیم دنده، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تشرین. نویسنده در آن به تقابل سیاست و هنر در سه رمان از هانی الراهب، یعنی «المهزومون»، «ألف ليلة وليلتان» و «رسمت خطأ في الرمال» پرداخته است. بررسی تقابل و جدال شکل و مضمون در این سه رمان در رساله مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

ز) «ظاهرة التناسق في روايات هاني الراهب» (۲۰۱۶) نوشته عبیر یاسین أعبد، دانشکده ادبیات دانشگاه مؤتة اردن. نویسنده در این رساله، شواهدی از بینامتنیت در رمان‌های هانی الراهب از جمله الوباء را استخراج کرده و به بررسی تحلیلی آن‌ها پرداخته است.

ح) «تقنيات اللغة الروائية ودلالاتها عند هاني الراهب في رواياته التلال، المهزومون، وألف ليلة وليلتان» (۲۰۱۷) نوشته محبوبه محمدی محمدآبادی، منتشر شده در مجله الموقف الأدبی: اتحاد الكتاب العرب - سوريا، شماره ۵۵۱، که نویسنده در آن به بررسی تکنیک‌های روایی در سه رمان مذکور پرداخته است.

ط) مقاله «التناسق الأسطوري في بعض روايات هاني الراهب» (۲۰۱۹) نوشته شده توسط سهام عبدالقادر ناصر و أماني علوش در مجله جامعة تشرین المجلد ۰۴۱، العدد ۴. نویسندگان وجوه اسطوره‌ای برخی رمان‌های هانی الراهب را مورد بررسی قرار داده‌اند، رمان الوباء یکی از رمان‌های مورد بررسی است.

ی) «الزمن الروائي في رواية "ألف ليلة وليلتان" لهاني الراهب» (۲۰۱۹) نوشته ایاد فایز مرشد، منتشر شده در «وزارة الثقافة للسوريا». عنصر زمان داستانی در رمان مذکور از هانی الراهب مورد واکاوی قرار گرفته است.

ک) مقاله «مطالعه‌ی زمان در نمایش‌نامه‌ی پدر نوشته‌ی فلوریان زلر، براساس عناصر زمان‌مندی در نظریه‌ی روایت‌شناسی ژرار ژنت» (۱۴۰۰) نوشته‌ی سپیده ضیایی نژاد و بهروز محدودی بختیاری. منتشرشده در مجله‌ی *روایت‌شناسی* دانشگاه تربیت مدرس. رویکرد تعریف ارائه‌شده از «داستان» در این مقاله پیوندی عمیق با مبحث روایت‌شناسی دارد که می‌تواند مباحث مربوط به پی‌رنگ را به مباحث مدرن نزدیک کند.

با وجود فراوانی پژوهش‌های صورت‌گرفته در زمینه آثار داستانی هانی رهاب، پژوهشی درباره‌ی پی‌رنگ *رمان الوباء* که از مهم‌ترین عناصر داستانی این رمان است، صورت نگرفته است؛ لذا در پژوهش حاضر کوشش می‌شود این خلأ پژوهشی تا حد وسع جبران شود.

۳. چارچوب نظری

۳-۱. پی‌رنگ‌سازی نامتعارف در *رمان الوباء*

پی‌رنگ نامتعارف^۶ به این معناست که انگیزه اعمال و شخصیت‌ها مشخص نباشد یا انگیزه‌هایی مبهم، نامفهوم و نامتعارف داشته باشد. یک رمان را می‌توان از طریق رابطه علیت^۸ حوادث آن که از نوع پی‌رنگ متعارف^۹ است مورد بررسی و واکاوی قرار داد. *رمان الوباء* نیز رگه‌هایی کم‌رنگ از پی‌رنگ متعارف دارد. به‌عنوان نمونه، مریم خضیر، همسر ارباب روستا علاقه‌ای به شوهرش ندارد؛ چون که او دارای شخصیتی سست‌عنصر است؛ بنابراین، بی‌علاقگی مریم، معلول علت ضعیف‌النفس بودن اوست. همچنین، مریم خضیر به اسماعیل علاقه دارد؛ چراکه او مردی باشخصیت و قدرتمند است و مریم خضیر به این گونه مردها، گرایش عاطفی دارد. اما کنش‌های صورت‌گرفته در *رمان الوباء* منحصر به مسائل عادی نمی‌شود و در موارد بسیاری شامل مواردی

نامتعارف می‌شود. به این ترتیب، مسئله پی‌رنگ در رمان *الوباء* فراتر از رویکردهای کلاسیک قابل تحلیل و بررسی است.

رفتار برخی شخصیت‌های رمان، انگیزه‌هایی عجیب و ناشناخته دارد و این نکته را بیان می‌کند که رابطهٔ موجبیت در برخی حوادث این رمان، رابطه‌ای نامتعارف است. به عبارت دیگر، پی‌رنگ این حوادث، پی‌رنگی نامتعارف است، چراکه بر رابطهٔ علی و معلولی کلیشه‌شکن و نامتعارفی بنا شده است. نویسندهٔ این روند را از همان ابتدای رمان در پیش گرفته است. برای مثال، جدّ بزرگ خاندان السنیدیان به صومعه پناه می‌برد و هم‌نشین مردگان می‌شود. دلیلی که برای عمل وی عنوان شده است، نامتعارف است: قبل عشرة أعوام أشار إلى أنه أثر صحبة الموتى. ومضى إلى الصومعة. قال الأهالي لقد اكتمل السر والبرهان، فها هو ذا يزداد قرباً من الله وبعداً عنهم. وازدادوا اتضاعاً في حياتهم الدنيا، إذ لبسهم إحساس متجدد بالخجل من قدرته على تجاوز الحياة ومصاحبة الموتى، من عجزهم عن ترك متاع الغرور (الراهب، ۲۰۰۵، ص. ۷).

ترجمه: ده سال پیش اشاره کرد که او هم‌نشینی با مردگان را ترجیح داده است و به صومعه رفت. اهالی گفتند که راز و حجت تمام شد. پس او بیشتر به خدا نزدیک می‌شود و از آن‌ها دورتر می‌شود. و آنان بیشتر در زندگی دنیوی‌شان غرق شدند. احساس شرمی مداوم از توانایی وی در عبور از زندگی و هم‌نشینی با مردگان و ناتوانایی آن‌ها از رها کردن متاع غرور، در آن‌ها پیدا شد.

انگیزهٔ این شخصیت که از زندگی از جمع روستاییان الشیر کناره گرفته و صومعه‌نشین شده، این است که وی هم‌نشینی با مردگان را بر مصاحبت با مردم روستا ترجیح می‌دهد. بنابراین هم‌نشینی با مردگان، سبب شده است که او در صومعه که نزدیک‌ترین مکان به گورستان است سکونت کند. صومعه، مکان عبادت و سکونت راهبان مسیحی است. انتخاب واژهٔ صومعه، اتفاقی نیست. چنین نیست که نویسنده این

واژه را بی‌آنکه به عمق معنایی آن توجه نشان دهد اتفاقی به‌کار برده باشد. همگان می‌دانند که صومعه عبادتگاه مسیحیان و مسجد، محل عبادت مسلمانان است. جدّ بزرگ خاندان السنديان، مسلمان است اما وقتی مسجدی برای دوری گزیدن از مردم نیست، او فرصت صومعه‌نشینی را از دست نمی‌دهد.

گاهی انگیزه عمل شخصیت‌های رمان، در ابتدا مشخص نیست، اما پس از خوانش ادامه داستان این انگیزه بر خواننده معلوم می‌شود:

«في ذلك الزمن السلحفاتي، قدمت إلى الشير جماعة غريبة لا يعرف أصلها من فصلها. قيل إن المكان الذي هاجرت منه بعيد بعيد، يستغرق الوصول إليه أربعة أيام بسرعة الحمار» (همان، ص. ۸).

ترجمه: در آن زمان لاک‌پشت‌وار، گروهی ناشناس به الشیر آمدند که معلوم نبود از کجا آمده بودند. گفته شد که مکانی که از آنجا مهاجرت کردند بسیار دور است، رسیدن به آن با سرعت الاغ چهار ساعت طول می‌کشد.

در ابتدا معلوم نیست جماعتی ناشناس که محل زندگی‌شان چهار روز با حرکت الاغ از روستای الشیر فاصله دارد با چه انگیزه‌ای این همه راه را پیموده‌اند تا به این روستا بیایند. اما کمی بعد مشخص می‌شود هدف و انگیزه آن‌ها مشخص می‌شود:

لم يعلم أحد علم اليقين كيف تم الأمر. قيل أنّ الليلة سمّيت ليلة الدم. الذي حدث أنهم وجدوا أنفسهم بغتة أسرى. ربطوهم بالحبال وشدوا وثاقهم. وبعدئذ أرسلوا إلى شيخ السنديان يطلبون حضوره ليشهد موت أبناءه. وقيل إنهم أجلسوه على الأرض، على بساط أو حصير أو شيء ما. وقيل إنهم ذبحوا أبناء العشرة على فخذه، واحداً بعد الآخر. بعد ليلة الدم أغار بيت العنز على أملاك الشيخ السنديان القريبة من المدينة، وأقاموا فيها (همان، ص. ۸).

ترجمه: هیچ‌کس به‌طور قطع ندانست کار چگونه انجام شد. گفته شد که آن شب، شب‌خون نامیده شد. اتفاقی که افتاد آن‌ها خودشان را ناگهان اسیر یافتند. آن‌ها را با

طناب بستند و محکم بستند و بعد، نزد شیخ السنیدیان فرستادند، خواهان حضورش شدند تا شاهد مرگ پسرانش باشد. و گفته شد که آن‌ها او را روی زمین نشانند، بر روی فرش یا حصیری یا هر چیزی. و گفته شد که آن‌ها هر ده پسرش را روی رانش سر بریدند. یکی بعد از دیگری. پس از شب خون، خانواده العنز به املاک شیخ السنیدیان که نزدیک شهر بودند، شبیخون زدند و در آنجا اقامت کردند.

اینجا معلوم می‌شود که علت آمدن آل العنز به روستای الشیر چیست. هدف آن‌ها تصرف اموال و زمین‌ها و خانه‌های شیخ السنیدیان است. آن‌ها بدین منظور طبق برنامه‌ای ازپیش تعیین شده، اعضای خانواده السنیدیان را که شامل ده پسر می‌شود به مهمانی دعوت می‌کنند، اما در مهمانی، همه اعضای خانواده را در برابر چشمان پدر، با قساوتی عامدانه سر می‌برند تا بتوانند بدون هیچ مزاحمتی، اموال این خانواده را تصرف کنند.

این رفتار نامتعارف آل العنز شاهی برآشنایی زدایی است.

اشکولوفسکی^{۱۰} بر این باور بود که معنای هنر در توانایی «آشنایی زدایی» از چیزها، در نشان دادن آن‌ها به شیوه‌ای نو و نامنتظر نهفته است. در زندگی روزمره، ما چیزها را نمی‌بینیم، چراکه ادراک ما بر حسب عادت و به‌طور خودکار عمل می‌کند. هدف هنر انتقال چیزهاست آن‌سان که ادراک می‌شوند، نه آن‌سان که دانسته می‌شوند. هنر با ایجاد اشکال غریب و با افزودن بر دشواری و زمان فرایند ادراک، از اشیا آشنایی زدایی می‌کند، زیرا فرایند ادراک، فی‌نفسه، غایتی زیبایی‌شناختی^{۱۱} است و باید این فرایند طولانی شود (ایرما ریما، ۱۳۹۰، ص. ۱۳).

در رفتار آل العنز نیز نوعی آشنایی زدایی از فرهنگ غالب عربی در قبال مهمان دیده می‌شود. کشتن مهمانان در نهایت قساوت و سنگدلی نوعی آشنایی زدایی از رسم عربی مهمان‌نوازی است، زیرا فتوت با مهمان، یکی از اصول فرهنگ عرب است، اما اعضای

آل العنز برخلاف این اصل ارزشمند عربی، عمل کردند و از اعتماد مهمان به میزبان، سوءاستفاده کردند تا بتوانند اموال میزبانان خود را بدون هیچ دردسر و مشکلی تصرف کنند.

افزون بر آن، در طرف مقابل نیز کنشی غیر قابل انتظار رخ می‌دهد. کنش یا رفتار متعارف در برابر این جنایت، شوریدگی و آشفتگی و جزع و فزع است، اما شیخ السنیدیان برخلاف انتظار عمل می‌کند. شیخ فردای آن شب خونین، از خواب برمی‌خیزد، به مزرعه می‌رود. زیر درخت السنیدیان نماز می‌خواند. کشاورزان و قبیله‌اش دور او جمع می‌شوند. او به ایشان خبر می‌دهد که قصد دارد ازدواج کند. علت این واکنش^{۱۲} غیر قابل انتظار^{۱۳} شیخ السنیدیان این است که او برای انتقام از این کار، نقشه‌ای دارد که برای محقق شدن آن، به چهل سال زمان نیاز دارد:

«لقد أسعدهم أن يلبّوا طلبه. وفي ذلك المساء تزوّج فتاة السابعة عشرة. وبعد تسعة أشهر ولدت زوجته ابناً. وبعد أربعين عاماً قتل الأبن عشرة رجال أشداء من آل العنز» (الراهب، ۲۰۰۵، ص. ۹).

ترجمه: آن‌ها از پذیرش درخواست او خوشحال شدند. و در آن غروب، با دختری هفده‌ساله ازدواج کرد و بعد از نه ماه، همسرش پسری به دنیا آورد و پس از چهل سال پسر دهم (شیخ السنیدیان)، ده تن از مردان نیرومند آل العنز را کشت.

این جنایت، علت انتقامی است که چهل سال طول می‌کشد تا زمینه عملی شدن آن فراهم شود. بنابراین، این نوع پی‌رنگ، متناسب با بافت عربی‌ای است که از زمان‌های گذشته آکنده از افسانه‌های انتقام‌گیری بوده است.

در این رمان، روابط علی و معلولی بین حوادث وجود دارد، اما نویسنده کوشیده است دلایل تکان‌دهنده‌ای از نظر اخلاقی و عاطفی، برای این تصمیم بیان کند. به

عبارتی رابطه‌ی علی و معلولی حادثه، از لحاظ اخلاقی چالش‌برانگیز است و قوای احساسی خواننده را تحریک می‌کند و به واکنش وامی‌دارد. لازمه‌ی این کار، رخنه در پی‌رنگ متعارف است. برای مثال، در زمان اشغال سوریه به دست نیروهای خارجی در ابتدای قرن بیستم، خانواده‌ی شیخ عبدالجواد در اوضاع بسیار بغرنج آوارگی به سر می‌برند. در این آوارگی، آن‌ها برای کاستن از مشکلات تصمیم می‌گیرند از میان فرزندان‌شان یکی را فدای سایرین کنند و او را سر راه بگذارند و بروند و قرعه به نام فرزند سالم‌تر خانواده یعنی داوود می‌افتد:

أحمد مريض. أخاف منه لكن يا رب! ما هذه التجربة؟ تعبنا عليه خمس سنوات تركه؟ هل ترك داوود؟ يا رب! ذنب كبير ارتكبه. لا أعرف ما هو. لكنك الآن تعاقبني عليه. ترك داوود؟
ترك داوود وخلصنا (الراهب، ۲۰۰۵، صص. ۱۰ - ۱۱).

ترجمه: احمد بیمار است. برای او می‌ترسم. ولی خدایا این چه تجربه‌ای است؟ پنج سال برای او رنج کشیدیم، رهایش کنیم؟ آیا داوود را رها کنیم؟ خدایا، گناه بزرگی مرتکب شده‌ام. نمی‌دانم آن چیست. ولی اینک مرا به خاطر آن مجازات می‌کنی؟ داوود را بگذاریم؟ داوود را بگذار و راحت‌مان کن.

به این ترتیب، شیخ عبدالجواد و همسرش برای اینکه بتوانند خانواده را از این بحران نجات دهند، باید یکی را فدای سایرین کنند و فرزند سالم‌تر و قوی‌تر را انتخاب می‌کنند. به امید اینکه بتواند خود را از مهلکه، سالم به در ببرد. به این سبب، او داوود پنج‌ساله را که پسری قوی و سالم است سر راه می‌گذارند و نکته‌ی قابل ذکر این است که سرنوشت همین پسر تا پایان رمان معلوم نمی‌شود.

۲-۳. پی‌رنگ نزولی در *رمان الوباء*

رمان‌های کلاسیک،^{۱۴} عمدتاً پی‌رنگ تصاعدی یا پیش‌رونده داشتند و قهرمان رمان، در آن دارای رشد شخصیتی داشت. جایگاه اجتماعی و اخلاقی او در ابتدا و انتها دارای فراز و فرود بود. هرچه رمان به انتهای خود نزدیک می‌شد شأن و جایگاه قهرمان بیش از پیش برجسته و نمایان‌تر می‌شد. اینکه یک شخصیت در پی‌رنگ محوریت دارد بیانگر رابطه تفکیک‌ناپذیر شخصیت با پی‌رنگ است. اما نوع دیگری از پی‌رنگ، پی‌رنگ نزولی است. «پی‌رنگ نزولی^{۱۵} را در اصطلاح عربی «الحبکه المنخفضة» گویند. که در آن بر فروپاشیدگی روانی، عقلی و عاطفی شخصیت اصلی یا قهرمان داستان و رمان تأکید می‌شود» (سیاوشی و فشمی، ۱۳۹۶، ص. ۱۰۲). نزول شخصیتی و اجتماعی و عاطفی قهرمان^{۱۶} داستان را نیز می‌توان بر دامنه این تعریف افزود.

در *رمان الوباء*، شخصیت‌هایی وجود دارد که سرنوشتشان قابل انطباق با پی‌رنگی نزولی است. در پی‌رنگ نزولی، بر «فروپاشی»^{۱۷} عقب‌گرد یا حرکت رو به عقب شخصیت اصلی و شکست او در برابر حوادث تأکید می‌شود. این اتفاقات از طریق خودکشی جسمی یا فکری رخ می‌دهد» (اصغری، ۱۳۹۰: ۲۸). البته مصادیق پی‌رنگ نزولی، بیشتر از خودکشی جسمی و فکری است. گاهی در سقوط اخلاقی و گاه عقیدتی و زمانی نیز در از بین رفتن اعتبار اجتماعی او متبلور می‌شود. حتی می‌توان بروز تغییرات منفی در شخصیت را نیز بر مصادیق پی‌رنگ نزولی افزود. شخصیت‌های عبسی، مریم خضیر، اسماعیل السندیان را می‌توان افرادی دانست که دچار پی‌رنگ نزولی می‌شوند.

عبسی در ابتدا، جوانی با آرمان‌های والاست. او در گفت‌وگو با خواهرش می‌گوید:

لو أنك تحضرين اجتماعاتنا كنت عرفت ماذا يجري في هذا العالم. فلسطين احتلها اليهود وعملوا فيها دولة. حكامنا الخونة انهزموا في الحرب. الأجيال الجديدة تهيء الشعب للثورة من أجل الحرية والاشتراكية. وأنت قاعدة تفكرين بحادث موت طبيعي. فكري بالمستقبل. ونحن سنقضي على الإقطاع والصهيونية والاستعمار. سنوحد البلاد العربية، يحكمها العمال والفلاحون (الراهب، ۲۰۰۵، ص. ۹۷).

ترجمه: اگر تو در جلسات ما حاضر می‌شدی، فهمیده بودی چه چیزی در این جهان در جریان است؟ فلسطین، یهودیان آن را اشغال کرده‌اند و در آن کشوری برپا کرده‌اند. حاکمان خائن ما در جنگ شکست خوردند. نسل‌های جدید مردم را به‌خاطر آزادی و سوسیالیسم آماده انقلاب می‌کنند و تو نشسته‌ای به حادثه مرگی طبیعی فکر می‌کنی. به آینده فکر کن. و ما بر فئودالیسم^{۱۸} و صهیونیسم و استعمار غلبه خواهیم کرد و کشورهای عربی را متحد خواهیم کرد، در حالی که کارگران و کشاورزان بر آن حکومت می‌کنند.

در اینجا عبسی از اندیشه‌های سوسیالیستی^{۱۹} مبتنی بر عدالت و برابری سخن می‌گوید، اما وقتی که به مردی بانفوذ تبدیل می‌شود خودش ثروت اندوزی را آغاز می‌کند؛ در حالی که ثروت‌اندوزی، یکی از امور در تضاد با اندیشه‌های سوسیالیستی است.

«هو (محمد علي) و عبسی سیت‌مکنان الآن أن یشتريا الحصص بسهولة، وخاصة بعد أن یدفعا نفقات المحكمة من جیبهما» (الراهب، ۲۰۰۵، ص. ۱۹۸).

ترجمه: او (محمد علی) و عبسی حالا می‌توانند که به آسانی سهم‌ها را بخرند و به‌خصوص بعد از اینکه هزینه‌های دادگاه را از جیب خودشان می‌پردازند. عبسی به کمک دوست سرمایه‌دارش محمد علی، به سرمایه‌گذاری وسیعی روی می‌آورند. تغییری

در رویکرد اقتصادی زندگی عبسی رخ می‌دهد که با ادعاهای گذشته‌اش همخوانی ندارد و به نوعی تغییر منفی در شخصیت او را نشان می‌دهد.

این پی‌رنگ نزولی، درباره شخصیت اسماعیل السندیان نیز صدق می‌کند. اسماعیل یک ارباب‌زاده است. در زمان حیات پدر و چند سال پس از مرگش، یکی از سرشناس‌ترین افراد منطقه است. کسی که حتی در برابر بزرگان و زمین‌داران بزرگ روستا به‌پا می‌خیزد تا بتواند برای کودکان، مدرسه‌ای بنا کند، اما عاقبت همین اسماعیل، ناگوار می‌شود. او به مردی فقیر تبدیل می‌شود که برای اداره زندگی و سیر کردن شکم فرزندان و همسرش نیز با مشکل مواجه است. برای بهبود وضع زندگی شغل‌های فراوانی را امتحان می‌کند، اما در نهایت شکست می‌خورد. سقوط جایگاه او در اجتماع تا حدی است که حتی یک افسر نیز به راحتی، اسماعیل را کتک می‌زند و او نیز دیگر جایگاهی در اجتماع ندارد که بتواند غرور از دست رفته‌اش را باز گرداند. ماجرا از این قرار است که سرگرد فالح، بازجوی اسماعیل، از وی محل اختفای شداد را می‌خواهد، اما حرف‌های اسماعیل باعث کتک خوردنش می‌شود:

أنا رجل لم يبق لي شيء أقاتل بسببه، يا سيد فالح. أصبت بالشلل مرة، وأكاد أن أصاب به مرة ثانية، وأنا لا أكذب عليك. لذلك لا فائدة من استجوابي. بلمح البصر هوت كفة المقدم الغليظة على وجه إسماعيل الأيسر. فوجيء إسماعيل. ظن أنه بهذا التوسل سيلين قلب محدثه. وضمن أنه ربما أخطأ مخاطبته (همان، ص. ۲۸۲).

ترجمه: من مردی هستم که چیزی برایم نمانده است که به‌خاطر آن بجنگم، جناب فالح، من یک بار فلج شدم و نزدیک است بار دوم به آن مبتلا شوم. و من به تو دروغ نمی‌گویم. لذا بازجویی من هیچ سودی ندارد. در یک چشم به هم زدن، دست درشت سرهنگ دوم به صورت چپ اسماعیل خورد. اسماعیل غافلگیر شد. گمان کرد که با

این التماس، دل هم‌صحبتش نرم می‌شود و حدس زد که چه بسا در گفت‌وگویش اشتباه کرده است.

اسماعیل که در روزگاری جوانی در برابر زورمندان برمی‌خاست، اینک برای رضایت یک افسر شهربانی، طوری صحبت می‌کند تا ترحم او را جلب کند؛ اما با وجود این، کتک می‌خورد. تنزل اجتماعی اسماعیل به حدی است که حتی ارزش دستگیر شدن نیز ندارد:

«قال المقدم: لو في سجنك فائدة، سجنتك. أنا سأعاقبك بالحرية. اذهب إلى فترك» (همان).
ترجمه: سرهنگ گفت: اگر در زندانی کردنت سودی بود، زندانی‌ات می‌کردم. من با آزادی، تو را مجازات می‌کنم. به سوی فقرت برو.

حتی عبسی در مورد نزول اجتماعی شدید اسماعیل می‌گوید:

«دنيا غريبة. زرت إسماعيل السنديان في بيته. أليس مأساة مصير هذا الرجل؟ قبل عشر سنوات كان قادراً أن يحرك عشرة آلاف نسمة. ولو ظل هكذا لكان الآن نائباً في البرلمان» (همان، ص. ۱۳۷).

ترجمه: دنیای عجیبی است. اسماعیل السنديان را در خانه‌اش دیدم. آیا سرنوشت این مرد غم‌انگیز نیست؟ ده سال قبل، می‌توانست ده‌ها هزار نفر را به تحریک وادار و اگر آن چنان پیش می‌رفت، اینک نماینده پارلمان بود.

شخصیتی که در جوانی توان تحریک ده‌ها هزار نفر را داشته و اگر در بر همان پاشنه می‌چرخید او اینک نماینده پارلمان بود، اینک حتی از اداره عادی زندگی‌اش نیز عاجز است، مصداق کامل پی‌رنگ نزولی است.

مریم خضیر نیز شخصیت مهم در رمان دارد که مسیر حرکتی او قابل انطباق با پی‌رنگ نزولی است. مریم با زیبایی افسانه‌ای‌اش به پررنگ‌ترین شخصیت روستا تبدیل می‌شود، به طوری که او را در ذهنیت اهالی روستای الشیر برجسته می‌کند:

«زمن قصیر، سنوات قليلة، تلك التي جعلت من مريم خضير حضوراً راسخاً في وعي الشير، انضاف بلا عناء إلى حضور آل السنديان الآفل، ثم احتلّ موقعه» (همان، ص. ۱۳۷).

ترجمه: زمانی کوتاه، چند سالی، آن بود که از مريم خضير حضورى پايدار در ذهن اهالی الشير ايجاد کرد. پيوستنی بی‌زحمت به جای رو به افول خاندان السنديان، سپس جایگاهشان را اشغال کرد.

اما مريم خضير که جایگاهی افسانه‌وار در ذهنیت روستا پیدا می‌کند این‌گونه مرگی دارد:

«مريم خضير ضلت ميتة في غرفتها ثلاثة أيام. عرف أهل الشير أن رائحة النتن والتفسخ هي التي أجبرت سكان الحارة الداخلية على اقتحام الغرفة، وأنهم دخلوا وأبصروا الجثة ففروا هاربين بذعر غريز» (همان، ص. ۳۹).

ترجمه: جسد مريم خضير به مدت سه روز در اتاقش ماند. اهالی الشير فهميدند که بوی گند و ناپسند، اهالی محله را بر آن داشته که در اتاق وی را بشکنند و در آن، با مشاهده جسد هراسان پا به فرار گذاشتند.

بدین ترتیب، شخصیتی افسانه‌ای که شهرتش همه مناطق را فرا گرفته است، سه روز طول می‌کشد که پی ببرند او مرده است، به طوری که بوی نامطبوع جسدش فضا را پر کرده است. به این ترتیب، اهالی محل به مرگ او پی می‌برند. اما جسد او دچار چنان فروپاشی‌ای شده است که اعضای محل، توان پای گذاشتن به خانه و بیرون بردن جسدش را ندارند؛ لذا از شهرداری درخواست می‌کنند که این مأموریت را بر عهده بگیرد.

انطباق^{۲۰} پی‌رنگ نزولی با سرنوشت چند شخصیت^{۲۱} اصلی رمان *الوباء* بیانگر این است که این رمان قهرمان واحد ندارد، بلکه قهرمانان متعدد دارد و نویسنده، عنصر

دراماتیک رمان را صرفاً بر دوش یک شخصیت قرار نداده و این موضوع را بین چند شخصیت تقسیم کرده است. این شیوه در پی‌رنگ کلاسیک چندان رایج نبود و در ادبیات مدرن رواج یافت، بدین صورت که رمان، یا فاقد قهرمان به معنای کلاسیک و با ویژگی‌های تحسین‌برانگیز آن بود، یا چندین قهرمان داشت. رمان *الوباء* چنین خصلتی در پی‌رنگ دارد.

۳-۳. تداوم قصه در ذهن خواننده در پایان رمان *الوباء*

یکی از شاخصه‌های خرده‌پی‌رنگ، پایان‌بندی رمان به صورت باز است. به گونه‌ای که خواننده متوجه فرجام قهرمان رمان نمی‌شود و خودش باید سرنوشت قهرمان را تعیین کند. این شکل از پایان‌بندی، باعث می‌شود خواننده نیز بتواند در روند پایان‌بندی نقش داشته باشد و در روند تألیف مشارکت کند.

پایان رمان *الوباء* به گونه‌ای رقم می‌خورد که با پایان باز طرف هستیم، یا با پایانی روبه‌رو هستیم که روایت قرار است در ذهن خواننده تداوم یابد؛ زهره همسر شداد، پس از کشته شدن شوهرش، تصمیم به مهاجرت می‌گیرد، اما معلوم نیست با چه پشتوانه مالی و به کجا سفر می‌کند.

«رأت زهرة على الأرض المجاورة. تمشي بهدوء بين الأعشاب والأشواك. كأنها مسافرة إلى مكان بعيد وتريد أن تدّخر طاقتها. الأطفال حولها يمشون بالطريقة نفسها. لا صوت. تمشي ويتبعونها» (همان، ص. ۳۰۴).

ترجمه: زهره را در سرزمین مجاور دید. به آرامی بین گیاهان و خار و خاشاک راه می‌رفت. گویی مسافر سرزمینی دوردست بود و می‌خواهد انرژی‌اش را ذخیره کند. کودکان، اطرافش با همان شیوه ره می‌سپردند. هیچ صدایی نبود. او می‌رفت و دنبالش می‌کردند.

از روایت راوی چنین برمی‌آید که زهره و فرزندان‌ش در حال مسافرت به مکانی دوردست و غریب هستند. راوی از صورت حیرت‌زده زهره تعجب می‌کند؛ رخساری که زیبایی و بدبختی در آن جمع شده‌اند. به طور کلی، در صحنه ساخته شده به دست او و فرزندان‌ش وحشتی نهفته است که راوی از درک آن عاجز است. این ناتوانی، از وصف حالت زهره و فرزندان‌ش هنگام عزیمت به سمت مقصدی نامعلوم، بیانگر پرسشی بی‌پاسخ است که تا پایان روایت ادامه دارد؛ بنابراین، *رمان الوباء* پایانی باز دارد که از ویژگی‌های روایت ضدکلاسیک خرد‌پی‌رنگ است.

۳-۴. خط سیر روایی غیرخطی در پی‌رنگ *رمان الوباء*

برای پی بردن به خط سیر روایی یک رمان، ابتدا باید از منظر روایت خطی^{۲۲} یا غیرخطی^{۲۳} آن را مورد بررسی قرار داد. مسئله روایت،^{۲۴} با عنصر زمان ارتباط دارد. «عنصر زمان نه فقط درون‌مایه^{۲۵} مکرر داستان‌های روایی است، بلکه عنصر سازنده‌ای در داستان و متن است. مشخصه روایت کلامی این است که در آن، زمان مؤلفه اصلی ابزار نمایی^{۲۶} (زبان) و شیء بازنموده^{۲۷} (حوادث) داستان محسوب می‌شود» (ریمون کنان، ۱۳۸۷: ۶۲). با توجه به این اصل، در ادامه این موضوع مورد تحلیلی قرار می‌گیرد که نویسنده از این ابزار بازنمایی حوادث، به چه گونه‌ای استفاده می‌کند؛ چیزی که بیش از همه ضرورت بررسی آن وجود دارد بررسی نظم و ترتیب رخدادهاست. «اگر وقایع به ضرورت پی‌رنگ پس و پیش شوند و ترتیب توالی زمان تقویمی به هم بخورد، انواع داستان‌های غیرخطی به وجود می‌آید» (میرصادقی، ۱۳۹۷، ص. ۲۵۹). در *رمان الوباء* موارد بسیاری دیده می‌شود که نویسنده نظم و ترتیب پیوسته و خطی رخدادها را در هم شکسته است. به عبارتی، روند روایت خطی حوادث را به هم ریخته و به روایتی

غیرخطی روی آورده است. برای مثال در این بخش از رمان نویسنده در قید ترتیب رخداد وقایع نبوده است:

«كان قد جمع مالا لا بأس به من مهنة الخياطة. وكان أحمد سليم قد حاز على الشهادة الإبتدائية وهو في التاسعة» (الراهب، ۲۰۰۵، ص. ۱۴).

ترجمه: او مقدار زیادی پول از شغل خیاطی گرد آورده بود. و احمد سلیم در نه سالگی به مدرک ابتدایی دست پیدا کرده بود.

در این بخش ابتدا ملاحظه می‌شود که احمد سلیم که به شغل خیاطی اشتغال دارد و از این کار پول قابل توجهی جمع کرده است و سپس راوی به گذشته او می‌رود؛ زمانی که در نه سالگی به مدرک ابتدایی دست پیدا کرده است. منطقاً ابتدا احمد سلیم مدرک ابتدایی را دریافت کرده و چند سال بعد، شغل خیاطی را انتخاب می‌کند. کاری که خوب از عهده آن بر می‌آید و از طریق آن، پول خوبی به دست می‌آورد. اما نویسنده این ترتیب را وارونه ساخته است.

ژرار ژنت^{۲۸} در ترتیب زمانی داستان، دو عامل گذشته‌نگری^{۲۹} و آینده‌نگری^{۳۰} را مطرح می‌کند. هر دو این‌ها خط سیر طبیعی داستان را به هم می‌زند. به این عوامل که روند ثابت و یک‌نواخت داستانی را دچار آشفتگی می‌کنند، زمان‌پریشی^{۳۱} می‌گویند. در روایت گذشته‌نگر، نوعی بازگشت زمانی روی می‌دهد که در اصطلاح به آن عقب‌گرد یا فلش‌بک^{۳۲} گویند. در روایت آینده‌نگر یا پیش‌بین نیز راوی از زمان روایت اصلی خود جلوتر می‌رود و اتفاقی را که در آینده رخ خواهد داد بیان می‌کند. مثلاً ممکن است با مرگ شخص آغاز شود و همین‌طور به عقب برگردد تا به کودکی وی برسد (احمد ناطقی، ۱۳۹۵، ص. ۲۰ - ۲۱).

در رمان *الوباء* مشاهده می‌شود که نویسنده به مرگ یک شخصیت، یا ازدواج او اشاره می‌کند؛ اما مرگ او باعث نمی‌شود نویسنده او را از صحنه حوادث کنار بزند و

بعضی اوقات، شخصیتی که سرنوشت او بر خواننده معلوم شده است در رمان حضور پیدا می‌کند و نقشی بر عهده می‌گیرد. گاهی خواننده می‌بیند که نویسنده به ازدواج شخصیتی اشاره کرده است، اما پس از مدتی، زمان کودکی او را بیان می‌شود که در حال بازی با هم‌سن‌وسالانش است:

«إلى متى سأبقي أشغل في الأرض؟ حتى أموت. وإذا أخذت الشهادة الثانوية؟ لن أعيش حتى تأخذها. وهكذا كان. توفي الشيخ قبل أسبوع من بدء الامتحانات. و بعد شهرين من زواج خولة» (الراهب، ۲۰۰۵، ص. ۲۴).

ترجمه: تا کی به کار روی زمین ادامه خواهم داد؟ تا وقتی بمیرم. و اگر مدرک دبیرستان بگیرم؟ زنده نخواهم بود تا آن را بگیرم. و همین‌طور هم شد. شیخ یک هفته پیش از امتحانات مرد. و دو ماه بعد از ازدواج خوله.

در اینجا مرگ شیخ عبدالجواد و ازدواج خوله ذکر می‌شود، اما نویسنده در ادامه حوادث پیش از مرگ یا ازدواج این دو را روایت می‌کند. برای مثال بلافاصله شیخ عبدالجواد دیده می‌شود که هنوز در صحنه رمان حضور دارد:

«قطعه الشيخ عبد الجواد دون أن يرفع رأسه: كم مضى على العرب وهم غير مستقلين؟ الله أعلم. ليس على زماننا ولا زمان آبائنا» (همان، ص. ۲۵).

ترجمه: شیخ بی‌آنکه سرش را بالا ببرد، حرفش را قطع کرد و گفت: چقدر بر عرب گذشته در حالی که آن‌ها غیرمستقل بوده‌اند. خدا عالم است. در زمان ما و نه در زمان پدران ما نیست.

درمورد خوله نیز نویسنده به ازدواج او اشاره می‌کند اما چند صفحه بعد به روحیه پرنشاط او در دوران مجردی اشاره می‌کند:

«عندما دخلت خولة عالم النساء صار جمع الحطب ونقله إلى المكادس شغلها الأثير. اعتادت أن توقظ فتيات الحارة كل فجر وتمضي بهن إلى الجرد» (همان، ص. ۴۲).

ترجمه: وقتی خوله وارد دوران زنانگی شد هیزم جمع کردن و حمل آن‌ها به سمت انبار، به سرگرمی اصلی‌اش تبدیل شد. عادت داشت که دختران محله را هر صبح بیدار کند و با خود به صحرا ببرد.

این مسئله باعث می‌شود پسرعمویش اسماعیل السنیدیان به او معترض شود که این کار متناسب با شأن دختری از یک خانواده برجسته نیست و باید زودتر به خانه برگردد؛ اما خوله از این دستور امتناع می‌کند.

در این دو موردی که بیان شد، تمایل غالب نویسنده به روایت آینده‌نگر دریافت می‌شود. «آینده‌نگری به این معناست که موقعیت‌های آینده را پیش از اتفاق آن‌ها برای خواننده نمایان می‌کند» (تولان، ۱۳۸۶، ص. ۸۵). در این شکل از روایت، نویسنده ابتدا مقطعی از آینده شخصیت را بیان می‌کند سپس به عقب برمی‌گردد تا چگونگی رسیدن به آن مقطع را به تدریج روایت کند.

در مورد شخصیت مریم خضیر نیز این قضیه صادق است. نویسنده در ابتدای ورود مریم خضیر به داستان، از مرگ او سخن می‌گوید:

«ویوم سمع أن مریم خضیر ماتت لبث ثلاثة أيام لا تمس يده الخبز ولا يرقد له جفن ولا ينطق بكلمة» (الراهب، ۲۰۰۵، ص. ۲۷).

ترجمه: و روزی که شنید مریم خضیر درگذشت، سه روز تمام ماند، دستش به نان نخورد و چشمانش روی هم نرفت و یک کلمه سخن نگفت.

اما در ادامه روایت به عقب برمی‌گردد و راوی چندین صفحه از رمان را به روایت گذشته مریم خضیر اختصاص می‌دهد. جالب اینکه بلافاصله پس از مرگ مریم خضیر، راوی از عروسی مریم خضیر سخن می‌گوید:

«کان عرساً تحدتت به الרכبان. سبعة أيام بلياليها وساحة القرية تغص بالجموع الوافدة. كان النهار مأدبه، والليل طقوساً» (همان، ص. ۲۸).

ترجمه: عروسی بود که سواران درمورد آن صحبت کردند. هفت شبانه‌روز و میدان روستا سرشار از جمعیت بود. روز ضیافت بود و شب مراسم.

در اینجا نیز رویکرد آینده‌گرای نویسنده در به هم ریختن نظم رخداد وقایع دیده می‌شود.

در هر رمان همیشه یک ساعت هست، نویسنده ممکن است از این ساعتی که دارد خوشش نیاید. «امیلی برونته»^{۳۳} در «وودرینگ هایتس»^{۳۴} کوشید این ساعت را پنهان کند. استرن^{۳۵} در «تریسترام شندی»^{۳۶} این ساعت را واژگونه کرد. مارسل پروست^{۳۷}، (در رمان در جست‌وجوی زمان از دست رفته) با زیرکی بیشتر پیوسته جای عقربه‌ها را تغییر می‌دهد. همه این تمهیدات مجاز است لیک هیچ یک از آنها «تز» اصلی را مشعر بر اینکه اساس رمان و داستان نقل وقایع است به ترتیب توالی زمان رد نمی‌کند (فورستر، ۱۳۹۱، ص. ۴۵).

در اینجا منظور از ساعت هر نویسنده این است که هر نویسنده، شیوه‌ای در ترتیب روایت رویدادها دارد؛ یعنی حتی اگر رویدادها پس و پیش شوند یا حتی خیلی از وقایع خارج از دید خواننده رخ دهند و تنها نشانه‌هایی از آن در متن باشد، این مسئله، ناقض این نیست که رمان توالی رخداد و یا به عبارتی پی‌رنگ ندارد. در رمان *الویاء* نیز هانی الراهب، ساعتی شبیه به ساعت رمان پروست دارد؛ یعنی او جای عقربه‌ها را تغییر می‌دهد؛ اما این اتفاق، ناقض وجود پی‌رنگی برجسته در رمان نیست. پی‌رنگی که به صورت پراکنده و غیرمنسجم روایت شده است، اما سبک داستانی نویسنده به شکلی است که از دل این عدم انسجام و ناهماهنگی ظاهری و عامدانه بین رخدادها، خواننده نوعی انسجام احساس کند.

۴. نتیجه

ویژگی‌های عمده عنصر پی‌رنگ در رمان *الوباء* در چهار مورد عمده قابل طرح است. اولین مورد تلاش نویسنده برای پی‌رنگ‌سازی نامتعارف در رمان است. به این معنا که رفتارها یا کنش‌های بسیاری از شخصیت‌ها از الگویی متعارف پیروی نمی‌کند و نویسنده در این مسیر گاه از شگرد آشنائی‌زدایی شخصیتی بهره گرفته است تا راحت‌تر بتواند کنش‌های شخصیتی یا انگیزه‌های نامتعارف در کنش‌های شخصیت‌ها را به خواننده انتقال دهد.

هانی الراهب، نگاهی ویژه به پی‌رنگ نزولی دارد و چند شخصیت اصلی او سرنوشتی دارند که با پی‌رنگ نزولی قابل انطباق و بررسی است؛ به این معنی که در طول رمان، نزول اجتماعی یا عاطفی شخصیت مورد بحث است. از جمله این شخصیت‌ها، عبسی الخياط، مریم الخضير و اسماعیل السنديان است که به نوعی گویای تعدد قهرمان در رمان *الوباء* است.

از دیگر ویژگی‌های قابل ذکر رمان *الوباء* «پایان‌بندی گشوده» رمان است. این ویژگی می‌تواند مقدمه‌ای برای تداوم پی‌رنگ رمان در ذهن خواننده باشد که به مشارکت دادن خواننده در روند پی‌رنگ‌سازی در رمان منجر می‌شود. هرچند که این رویکرد در عصر کلاسیک کم‌سابقه بود و نویسنده کلاسیک همه کاره رمان بود اما با این رویکرد در پی‌رنگ‌سازی، خواننده از حالت مصرف‌کننده صرف خارج می‌شود و به عنصری فعال در رمان تبدیل می‌شود.

از دیگر ویژگی‌های روایت رمان *الوباء*، غیرخطی بودن خط سیر روایی رمان است. نویسنده در موارد بسیاری در طول رمان با تکنیک زمان پریشی، حوادث را پس و پیش می‌کند تا بتواند قصه‌های تو در تو و اپیزودیک را که گاهی به کلافی سردرگم تبدیل

می‌شوند انسجام ببخشد؛ یعنی نویسنده از دل بی‌نظمی روایی به دنبال ایجاد نظم در روایت است. این قضیه اگر بیانگر رویکردی پسامدرن نباشد، بیانگر نوعی رویکرد غیرکلاسیک در روایت‌گری و پی‌رنگ‌سازی است.

غالب ویژگی‌های پی‌رنگی رمان *الوباء* به شکلی است که ذیل ویژگی‌های خرده‌پی‌رنگ قرار می‌گیرند و خرده‌پی‌رنگ، ذاتی آثاری با رویکرد مدرن یا پسامدرن است؛ بنابراین پی‌رنگ این رمان، الگویی غیرکلاسیک و مدرن دارد.

پی‌نوشت‌ها

1. plot
2. classic plot
3. master plots
4. subplots
5. anti plots
6. defamiliarization
7. unconventional
8. causality
9. conventional
10. Shklovsky
11. aesthetics
12. reaction
13. unexpectable
14. classic novels
15. descending Plot
16. hero
17. unexpectable
18. feudalism
19. socialist
20. compliance
21. character
22. linear narrative
23. nonlinear narrative
24. narrative

25. motif
26. expressive tool
27. represented object
28. Gérard Genette
29. hindsight
30. foresight
31. anachronism
32. flashback

۳۳. Emily Brontë: امیلی برونته (۱۸۱۸-۱۸۴۸)، نویسنده و شاعر انگلیسی که رمان بلندی‌های بادگیر وی بسیار مشهور است.

۳۴. Wuthering Heights: بلندی‌های بادگیر.

۳۵. Laurence Sterne: لارنس استرن (۱۷۱۳-۱۷۶۸)، رمان‌نویس و کشیش انگلیسی ایرلندی که با رمان ترسیترام شندی معروف شد.

36. Tristram Shandy

۳۷. Marcel Proust: مارسل پروست (۱۸۷۱-۱۹۲۲)، نویسنده فرانسوی که با رمان در جست‌وجوی زمان ازدست‌رفته یکی از بزرگ‌ترین نویسندگان تاریخ ادبیات جهان شناخته می‌شود.

منابع

احمد ناطقی، م. (۱۳۹۵). بررسی و مقایسه روایت در رمان‌های جای خالی سلوچ و همسایه‌ها براساس نظریه ژرار ژنت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، بابلسر، دانشگاه مازندران.

براهنی، ر. (۱۳۶۸). قصه‌نویسی. تهران: البرز.

تولان، م. (۱۳۸۶). روایت‌شناسی: درآمدهای زبان‌شناختی = انتقادی. ترجمه ف. علوی و ف. نعمتی. تهران: سمت.

داد، س. (۱۳۷۸). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: مروارید.

الراهب، ه. (۲۰۰۵). الوباء. دار الآداب.

ریمون کنان، ش. (۱۳۸۷). روایت داستانی: بوطیقای معاصر. ترجمه ا. حری. تهران: نیلوفر.

- سیاوشی، ص.، و فشمی، ف.س. (۱۳۹۶). *اللص والکلاب؛ دراسة فی تحلیل الحبكة*. دراسات الأدب المعاصر، ۳۶، ۸۱ - ۱۰۷.
- شفیعی کدکنی، م.ر. (۱۳۹۶). *رستاخیز کلمات*. تهران: سخن.
- شمیسا، س. (۱۳۹۳). *انواع ادبی*. تهران: میترا.
- فورستر، ا. م. (۱۳۹۱). *جنبه‌های رمان*. ترجمه ا. یونسی. تهران: نگاه.
- قاسمی پور، ق.، و رضایی دشت ارژنه، م. (۱۳۸۹). *تحلیل فرمالیستی پی‌رنگ در داستان‌های کوتاه معاصر فارسی*. ادب پژوهی، ۱۳، ۶۱ - ۸۳.
- قبانی، ن. (۲۰۰۳). *بهبه‌الاكتشاف: رسائل نزار قبانی و عبد الوهاب البیاتی وهانی الراهب إلى بسام فرنجیة*. المؤسسة العربية للدراسات والنشر.
- کادن، جی. ای (۱۳۸۶). *فرهنگ ادبیات و نقد*. تهران: شادگان.
- مک کی، ب. (۱۳۸۷). *داستان؛ ساختار، سبک و اصول فیلمنامه‌نویسی*. ترجمه م. گذرآبادی. تهران: هرمس.
- مکاریک، ا. ر. (۱۳۹۰). *دانش‌نامه نظریه ادبی معاصر*. ترجمه م. مهاجر و م. نبوی. تهران: آگه.
- میرصادقی، ج. (۱۳۹۴). *ادبیات داستانی*. تهران: سخن.
- میرصادقی، ج. (۱۳۹۷). *فرهنگ داستان‌نویسان؛ شیوه‌های روایت تشریحی داستان‌نویسی*. تهران: فرهنگ معاصر.
- یونسی، ا. (۱۳۸۲). *هنر داستان‌نویسی*. تهران: نگاه.

References

- Ahmad Nateghi, M. (2016). *A Study and Comparison of Narrative in the Novels of Salouch Vacancy and Neighbors Based on Gerard Genette Theory*. M.Sc. Thesis, University of Mazandaran, Faculty of Humanities and Social Sciences. [in Persian]
- Braheni, R. (1989). *Story Writing, Fourth Edition*, Tehran: Alborz. [in Persian]
- Dad, S. (1999) *Dictionary of Literary Terms*, Third Edition, Tehran: Morvarid. [in Persian]

- Forrester, E. r. M. (2012). *Aspects of the Novel*, translated by Ebrahim Younesi, sixth edition, Tehran: Negah Publishing Institute.
- Ghasemipoor, Q., & Rezaei Dasht-e Arjaneh, M. (2010). Formalist Analysis of Plot in Contemporary Persian Short Stories. *Literary Studies*, 13, 61-83.
- Kaden, J. E. (2007). *Culture of Literature and Criticism*, Second Edition, Tehran: Shadegan. [in Persian]
- Makarik, I. R. (2011). *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory*, translated by Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi, fourth edition, Tehran, Aghah. [in Persian]
- McKay, B. (2008). *Story; Structure, style and principles of screenwriting*, translated by Mohammad Gozarabadi, third edition, Tehran: Hermes. [in Persian]
- Mirsadeghi, J. (2015). *Fiction, seventh edition*, Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Mirsadeghi, J. (2017). *Culture of storytellers; Descriptive Narrative Methods of Story Writing*, Vol. 1, Tehran: Farhang Moaser. [in Persian]
- Qabbani, N. (2003). *The Joy of Discovery: The Letters of Nizar Qabbani, Abdul-Wahhab Al-Bayati and Hani Al-Raheb to Bassam Franjeh*, The Arab Institute for Studies and Publishing.
- al-Raheb, H. (2005). *Alwaba, First Edition*, Dar Al-Adab.
- Raymond Kenan, Sh. (2008). *Narrative: Contemporary Poetry*, translated by Abolfazl Hori, first edition, Tehran: Niloufar. [in Persian]
- Shafiee Kadkani, M. R. (2017). *The Resurrection of Words, Nashr-e-Sokhan*, Fourth Edition, Tehran. [in Persian]
- Shamisa, S. (2014). *Literary Types*, Mitra Publishing, Fourth Edition, Tehran. [in Persian]
- Siyawshi, S., & Fashmi, F. S. (1396). *The Thief and the Dogs; A study in plot analysis*. *Studies of Contemporary Literature*, 36, 81-107.
- Tolan, M. (2007). *Narratology: A Linguistic-Critical Introduction*, translated by Fatemeh Alavi and Fatemeh Nemati, Tehran: Samat. [in Persian]
- Younesi, E. (2003). *The Art of Fiction*, Negah Publishing, Seventh Edition, Tehran. [in Persian]

